

Številka: U-I-115/14-29
Up-218/14-46
Datum: 25. 1. 2016

Na podlagi prvega odstavka 30. člena Poslovnika Ustavnega sodišča (Uradni list RS, št. 86/07, 54/10 in 56/11) izdaja Ustavno sodišče naslednje

TISKOVNO SPOROČILO

I.

Z odločbo št. U-I-115/14, Up-218/14 z dne 21. 1. 2016 je Ustavno sodišče:

- odločilo, da sta Zakon o kazenskem postopku in Zakon o odvetništvu v neskladju z Ustavo (*1. točka izreka*);
- Državnemu zboru postavilo rok, v katerem mora protiustavnost odpraviti (*2. točka izreka*), dotlej pa določilo način izvršitve odločbe, s katerim je začasno, do odprave protiustavnosti, uredilo način opravljanja hišnih preiskav, preiskav elektronskih naprav ter zasegov stvari pri odvetnikih in pravna sredstva v postopkih (*3. in 4. točka izreka*);
- ugodilo ustavnim pritožbam, tako da je ugotovilo kršitve človekove pravice do odvetniške zasebnosti ter pravic do sodnega varstva in pravnega sredstva, do katerih je prišlo na podlagi izpodbijanih sodnih odredb (*5. točka izreka*);
- prepovedalo nadaljevanje ugotovljenih kršitev, zaradi česar se lahko nadaljujejo preiskovalna dejanja, katerih izvajanje je Ustavno sodišče s svojo začasno odločitvijo zadržalo, le ob spoštovanju vseh jamstev, ki jih je s to odločbo vzpostavilo (*6. točka izreka*); hkrati je določilo način izvršitve te prepovedi glede na stanje, ki je nastalo z začasno zaustavitvijo preiskovalnih dejanj pri policiji na podlagi izpodbijanih sodnih odredb (*7. točka izreka*);
- zavrglo ustavno pritožbo v delu, ki se je nanašal na sodno odredbo za pregled podatkov na zaseženih elektronskih napravah odvetnika (*8. točka izreka*).

Ustavno sodišče je odločbo sprejelo v sestavi predsednik ter pet sodnic in sodnikov. Sodnica dr. Dunja Jadek Pensa je bila pri odločanju v zadevi izločena. Odločbo je sprejelo soglasno.

II.

Povzetek bistvenih razlogov odločbe

Ocena ustavnosti Zakona o kazenskem postopku in Zakona o odvetništvu

Postopek za oceno ustavnosti zakonov je bil začel na pobudo Odvetniške zbornice Slovenije (v nadaljevanju OZS). Ustavne pritožbe so poleg OZS vložili odvetniške družbe in odvetniki, pri katerih so bile na podlagi odredb Okrožnega sodišča v Ljubljani opravljene hišne preiskave odvetniških pisarn, stanovanj in osebnih avtomobilov zaradi verjetnosti, da se bodo odkrili predmeti in sledovi kaznivega dejanja, pomembni za kazenski postopek zoper tretje osebe. Preiskave je opravila policija, ki je zasegla tudi listine in elektronske naprave s podatki, ki naj bi bili v zvezi z namenom preiskave.

V postopku ocene ustavnosti zakonske ureditve je Ustavno sodišče presojalo utemeljenost zatrevanja, da zakona v nasprotju z Ustavo ne urejata dopustnosti navedenih preiskovalnih dejanj na način, ki bi zagotavljal spoštovanje pravice do zasebnosti, namenjene varstvu zaupnosti razmerja med odvetnikom in njegovimi strankami. Presojalo je tudi ustavnost zatrevane odsotnosti učinkovitih pravnih sredstev v postopkih izvajanja teh preiskovalnih dejanj, kadar se izvajajo pri odvetnikih.

Ustavno sodišče je prvič opredelilo vsebino odvetniške zasebnosti. Odvetnik z izvajanjem odvetniškega poklica nudi pravno pomoč svojim strankam, vključno z zastopanjem v sodnih postopkih. Njegova vloga je bistvena pri uresničevanju pravice do sodnega varstva, pravice do pravnega sredstva in jamstev poštenega postopka. Pomen odvetnika je še bolj nepogrešljiv v kazenskem postopku, kjer je njegova vloga zagovornika ključna za uresničevanje pravice do obrambe in drugih jamstev, ki jih obdolžencu v tem postopku zagotavlja Ustava. Da bi odvetnik to svojo vlogo lahko opravil, mu stranka zaupa ne le svoje osebne podatke, pač pa veliko število informacij, tudi najbolj intimnih iz svoje zasebnosti. Odvetnik jih mora varovati kot poklicno tajnost. Njegova dolžnost varstva te tajnosti je temelj zaupnega razmerja med odvetnikom in njegovo stranko, v katerem se prepletajo vsi vidiki zasebnosti, od splošnega do prostorskega, komunikacijskega in informacijskega. Odvetnik je varstvu tega zaupnega razmerja lahko zavezan le, če lahko hkrati varuje svojo pravico do zasebnosti na poklicnem področju, tudi tako, da država vanjo nedopustno ne posega.

Odvetniško zasebnost zato sestavljajo upravičenja, ki so ustavno varovana na podlagi 35. člena, prvega odstavka 36. člena in prvega odstavka 37. člena Ustave. Prav posebnega varstva mora biti deležna, ker se v njej odraža zasebnost odvetnikovih strank.

Ustavno varstvo odvetniške zasebnosti je zagotovljeno ne glede na različne položaje, v katerih je lahko odvetnik glede na preiskovalna dejanja: bodisi, da je a) zagovornik osumljene ali obdolžene osebe, b) odvetnik obdolžene osebe, c) nekdo, ki nima pogodbenega razmerja z njo ali pa je celo č) sam obdolžena oseba. To ustavno varstvo namreč ni namenjeno privilegiranju odvetnika, temveč poudarjeno štiti in varuje njegove stranke.

Odvetniška zasebnost ni varovana le v odvetniški pisarni, temveč prostorski vidik zasebnosti odvetnika varuje povsod, kjer opravlja svoj poklic oziroma kjer so predmeti, povezani z njim (npr. stanovanje, avto, vikend). Tako je treba razlagati pojem odvetniška pisarna. Ne varuje se namreč prostor, temveč zasebnost v njem. Komunikacijska zasebnost pomeni varovanje interesa osebe, da ima nadzor nad posredovanjem sporočila na daljavo ter da državi in tretjim prepreči seznanitev z njim. Neposredno komuniciranje odvetnika s svojo stranko, beležke o tem ter vsi osnutki, ki jih hrani odvetnik, pa so varovani s splošno zasebnostjo.

Odvetniška zasebnost ni absolutna. Njene omejitve so dopustne v skladu s splošnimi ustavnimi zahtevami omejevanja človekovih pravic (posegi sledijo ustavno dopustnemu cilju in so sorazmerni) ter v skladu s posebnimi jamstvi, ki jih Ustava izrecno predpisuje za vsak poseg v prostorsko oziroma komunikacijsko zasebnost (vnaprejšnja sodna odločba, navzočnost imetnika prostora, navzočnost prič), ti pa so v funkciji zagotavljanja sorazmernosti posega. Vendar je treba pri tem vselej upoštevati še posebno naravo odvetniške zasebnosti, ki je hkrati dolžnost njenega varstva zaradi spoštovanja človekovih pravic odvetnikovih strank.

Ustavno dopustni cilji za poseg v odvetniško zasebnost so učinkovito preprečevanje, odkrivanje in preganjanje kaznivih dejanj oziroma uvedba in potek kazenskega postopka. Vendar to ne drži v primerih, ko je odvetnik zagovornik obdolženega v kazenskem postopku. Zaradi varovanja človekovih pravic obdolženca, tj. pravice do obrambe in privilegija zoper samoobtožbo, niso dopustna preiskovalna dejanja pri odvetniku, ki je zagovornik osebe, zoper katero se vodita predkazenski ali kazenski postopek. Seveda le glede podatkov, ki so v zvezi z zaupnim razmerjem zagovorništva. Zakonska ureditev že sedaj omogoča tako razlago. Vendar je treba opozoriti, da tudi to razmerje zaupnosti ni absolutno varovano. Zagovornik, ki je sam osumljen ali obdolžen soudeležbe pri preiskovanem kaznivem dejanju, se ne more sklicevati na odvetniško zasebnost. Nedopustno bi namreč bilo, če bi se pod plaščem varovanja odvetniške zasebnosti izvajala kazniva dejanja.

Če je dovoljeno zaradi pregona kaznivih dejanj poseči v odvetniško zasebnost, je to ustavno dopustno le, če je tak poseg nujen. Pri tem je treba upoštevati, da imajo posegi v odvetniško zasebnost posledice, ki so nepovratne. Pomembno je predvsem dvoje. Preiskovalna dejanja pri odvetniku so nujna le, če je do informacij oziroma podatkov, ki so v neposredni zvezi s točno določenim kazenskim postopkom, mogoče priti prav s preiskavo odvetniške pisarne, ne pa tudi z drugimi preiskovalnimi dejanji. To mora biti razvidno že iz sodne odredbe, brez katere poseg sploh ni dopusten.

Drugi vidik nujnosti se nanaša bolj kot na sodno odredbo na samo izvedbo preiskovalnega dejanja. Zakonska ureditev sicer ureja nekatera vprašanja, vendar ne na način, ki bi preprečil nedopustne posege. Veljavna zakonodaja omogoča, da izvedba preiskovalnih dejanj, ki jih preiskovalni sodnik praviloma prepusti policiji, zajame tudi podatke, na katere že zaradi nedopustnosti cilja ni dovoljeno poseči (zagovornišтво), oziroma podatke, ki niso nujni za točno določeni kazenski postopek. Odvetnik, čigar prostori ali elektronske naprave se preiskujejo, in predstavnik OZS pri nekaterih preiskovalnih dejanjih sploh nista navzoča. Če sta navzoča, pa lahko izrazita svoje nestrinjanje z njimi, kakor tudi z zasegi listin ali naprav, ki jih izvede policija, vendar posegov ne moreta preprečiti. Prav tako ne moreta doseči, da bi se odločitev o njihovi utemeljenosti prenesla na neodvisen organ, ki bi o tem nepristransko odločil – na sodnika torej. Navzočnost predstavnika OZS je namenjena varovanju človekovih pravic odvetnikovih strank. To vlogo bi lahko odigral le, če bi imel pri tem aktivno vlogo, ki mu je zakonska ureditev ne daje. Če bi lahko uspešno ugovarjal posameznim posegom v odvetniško zasebnost, bi to vlogo varuha človekovih pravic odvetnikovih strank lahko udeležil. Če bi pri tem o utemeljenosti posega v odvetniško zasebnost imel zadnjo besedo sodnik, bi bil to še vedno poseg v pravico, vendar blažji od posega, do katerega pride po izpodbijani ureditvi. Z njim bi se preperečili vpogledi in zasegi, ki so bodisi že glede na cilj nedopustni bodisi za kazenski postopek niso nujni. Če je mogoč blažji poseg v pravico, tako iz ureditev v drugih državah kot iz številnih odločitev Evropskega sodišča za človekove pravice pa je razvidno, da je mogoč, zakonska ureditev s hujšim posegom ni nujna, da bi se dosegel cilj učinkovitega pregona kaznivih dejanj. Izpodbijana ureditev zato nesorazmerno posega v odvetniško zasebnost, ker ne ureja blažjega posega, s katerim bi bilo enako mogoče doseči cilj učinkovitega pregona kaznivih dejanj.

Ustavno sodišče je izpodbijano ureditev presoјalo tudi z vidika pravic do sodnega varstva in pravnega sredstva. Ker ni videti ustavno dopustnega cilja, zaradi katerega zakonska ureditev odvetniku in predstavniku OZS ne zagotavlja pritožbe zoper odredbo o preiskovalnem dejanju, je izpodbijana ureditev v neskladju s pravico do pravnega sredstva. V primeru, ko preiskovalni sodnik opravo preiskovalnega dejanja prepusti policiji, pa je to, da zakonska ureditev ne zagotavlja sodne kontrole zoper njene odločitve, v neskladju s pravico do sodnega varstva.

V obeh primerih je Ustavno sodišče ugotovilo t. i. protiustavno pravno praznino v zakonih, ki urejata preiskovalna dejanja pri odvetnikih, v zakonodajalčevi presoји pa

je, v katerem jo bo odpravil. Da bi do odprave ugotovljenih protiustavnosti preprečilo nadaljnje kršitve človekovih pravic v primeru, ko je treba zaradi učinkovitega pregona kaznivih dejanj dopustiti preiskovalna dejanja pri odvetnikih, je Ustavno sodišče določilo način izvršitve odločbe. V njem je začasno uredilo dovoljevanje teh preiskovalnih dejanj in njihovo izvedbo v skladu z ustavnimi jamstvi, ki izhajajo iz te odločbe; za doseg njihovega spoštovanja je vzpostavilo učinkovita pravna sredstva pred sodiščem. Bistvo načina izvršitve odločbe je v tem, da ureja postopek izvedbe sodne odredbe o preiskovalnem dejanju, ki mora že sama upoštevati ustavna jamstva iz te odločbe, na način, ki odvetniku in predstavniku OZS omogočata učinkovito ugovarjanje vpogledu preiskovalnega sodnika ali policije v listine in elektronske naprave zaradi zavarovanja odvetniške zasebnosti. Takemu ugovarjanju sledi takojšnje zapečatenje listine ali elektronske naprave (oziroma njene kopije) in njuna predložitev sodniku okrožnega sodišča (ki ne izvaja preiskave), da o upravičenosti njunega zasega odloči. Pri zasegu podatkov z elektronskih naprav si lahko pomaga s sodnim izvedencem, da se zagotovi spoštovanje nujnosti posega. Če sodnik odloči, da se podatki kljub ugovoru zasežejo, je zoper to odločitev dovoljena pritožba v ustrezno kratkem roku, ki zadrži izvršitev sodnikove odločitve. V tej pritožbi lahko odvetnik in predstavnik OZS uveljavljata tudi ustavne (in zakonske) pomanjkljivosti sodne odredbe o dovolitvi preiskovalnega dejanja.

Odločitev o ustavni pritožbi

Preiskovalna dejanja pri pritožnikih (odvetnikih in odvetniških družbah), ki niso bili osumljenci kaznivih dejanj, so bila opravljena na podlagi protiustavne zakonske ureditve. To je imelo za posledico, da odvetniku in predstavniku OZS že navzočnost ni bila omogočena pri vseh preiskovalnih dejanjih. Kadar sta bila navzoča, pa so bili njuni ugovori le zabeleženi na zapisnik, medtem ko je policija sama odločila o zasegu listin in elektronskih naprav. Zato je že prišlo do kršitev pravice do odvetniške zasebnosti, pravice do sodnega varstva, ker zoper sodni odredbi ni bila zagotovljena pritožba, pa tudi pravice do pravnega sredstva. Kršitve pravice do odvetniške zasebnosti so trajale, dokler ni vanje poseglo s svojo začasno odločitvijo Ustavno sodišče. Vendar teh kršitev glede na posebno naravo sodnih odredb ni mogoče odpraviti drugače kot zgolj z ugotovitvijo kršitev in s prepovedjo njihovega nadaljevanja. Do nadaljnjih posegov v odvetniško zasebnost lahko pride le ob spoštovanju jamstev, določenih s to odločbo.

Hkrati je Ustavno sodišče določilo poseben način izvršitve prepovedi nadaljnjih posegov v odvetniško zasebnost pritožnikov (odvetnikov in odvetniških družb) brez spoštovanja ustavnih jamstev glede na to, da so se preiskovalna dejanja do določene faze že odvila in so bila do te končne odločitve ustavljena z začasno odločitvijo Ustavnega sodišča. Preiskovalna dejanja se lahko nadaljujejo, ker preiskovalna dejanja pri odvetnikih zaradi interesov kazenskega postopka sama po sebi niso nedopustna, vendar tako, da bodo preprečene nove kršitve človekovih pravic.

Ustavna pritožba je bila zavržena v delu, ki se je nanašal na sodno odredbo za pregled zaseženih elektronskih naprav odvetnika, ker zaradi izteka časovne omejenosti odredbe ni izkazan pravni interes.

mag. Miroslav Mozetič
Predsednik